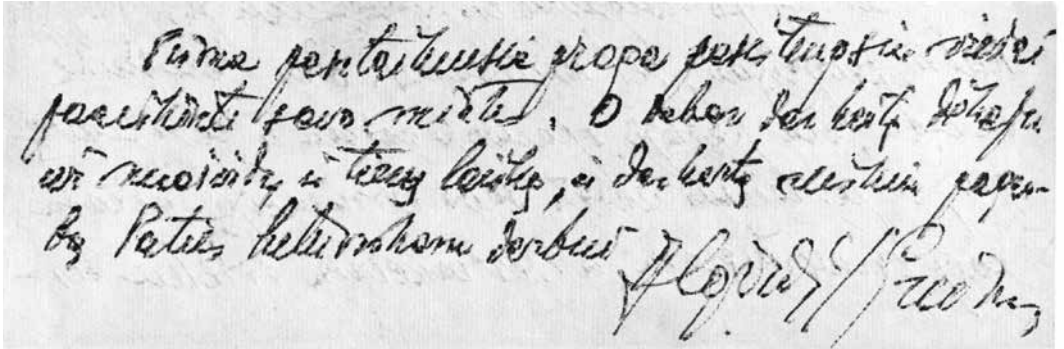

Algirdo Juliaus Greimo 100-osioms gimimo metinėms

Trys laiškai apie laisvę ir mitus

Algirdo Juliaus Greimo jubiliejaus proga skelbiami trys laiškai. Pirmasis – viešas Greimo laiškas, išspausdintas Amerikoje leisto savaitraščio *Dirva* specialiojoje skiltyje „Studentų žinios“. Laiškas rašytas vienam šios skilties redaktorių Vytautui Kavoliui. Beje, laikraštį, be Greimo, tie patys klausimai keliami ir Kavolio straipsnelyje: kviečiama grąžinti tautiškumą „gyvenimiškon patirties ir mokslo plotmėn“. Antrasis laiškas rašytas Jono Balio, perskaičiusio *Dirvoje* Greimo tekstą ir norinčio kritiškai į jį atsiliepti. Šis laiškas siųstas iš Amerikos į Egiptą, kur Greimas tuo metu dėstė Aleksandrijos universitete, kas savaitę dalyvavo tyrinėtojų iš Europos diskusijų grupėje, artimai susidraugavo su Rolandu Žerardu Bartu (Roland Gérard Barthes). Trečiuoju laišku Greimas atsako Baliui, kuris tada iš Blumingtono jau buvo persikėlęs į Vašingtoną ir uoliai darbavosi rengdamas *Lietuvių liaudies lobyno* seriją.

Ši išlikusi diskusija – pirmiausia apie norą laisvai mąstyti bet kuriuos klausimus, nesitaikant prie vienos ar kitos patogios daugumos, nepalaikant nei krikščioniškos moralės, nei lietuviškos kaimo kultūros, nei demokratijos mitų. Greimui visų pirma svarbi pavienio žmogaus situacija – jo atsakomybė ir nuoširdumas, jo gebėjimas pačiam sau būti teisiu. Kaip tame pačiame *Dirvos* numeryje rašo Kavolis: šiandien vienintelė misija – išdrįsti būti savimi. Balys rūpinasi kitais, jų visuma, pasak Greimo, kelia tautinės pedagogikos klausimą. Greimo atsakymas aiškiai rodo, kad šios dvi pozicijos nėra priešingos, kad jos gali veikti vienu metu. Laisvas mąstymas anaipol nereiškia nei tautos, nei lituanistikos atsakymo. Tik Greimas šioje vietoje keltų tautinės pedagogikos kokybės klausimą.

Laiškų kalba netaisyta, laužtiniuose skliaustuose ir išnašoje – parengėjos pastabos.

Giedrė Šmitienė

Apie laisvę ir mitus

GERBIAMAS IR MIELAS VYTAUTAI KAVOLI, –

dėkingas esu už Jūsų laišką ir pakvietimą rašyti į Jūsų redaguojamą **Studentų žodžio** skyrių. Džiaugiuosi, galėdamas rašyti į skyrių, kuris nori išlikti nepriklausomas, – nes tai reiškia, kad ir jo skaitytojai rekrutuojami nepriklausomos minties žmonių tarpe. O nepriklausomos minties skaitytojas, tai pats sunkiausias, bet ir idealus skaitytojas: jo skaitymas – nuolatinė kritika, sustojimas ties kiekvienu tašku, apsvarstytas priėmimas ar atmetimas kiekvieno teiginio.

Jūs siūlote man temą – “Nūdienės liberalų užduotys”: – Prieš porą savaitių, Paryžiuje, viena mano studentė, amerikietė, pagyvenusi ponija, man pastatė klausimą: kai mes buvome jauni, vadinomės liberalais ir didžiavomės tuo; dabar žodis liberalas Amerikoje yra virtęs beveik keiksmažodžiu. Tad kas gi mes esame, ir kas yra liberalai? – Paaiškinau, kiek įmanydamas, kad Prancūzijoje liberalas yra tasai, kuris nuo XVIII-jo amžiaus laiko kapitalizmą ir su juo surištas laisvas ekonomines varžybas tobuliausia ekonomine santvarka; tasai, kuris XIX-me amžiuje kovojo už politinių laisvių išplėtimą, įsitikinęs, kad jos tik vienos gali garantuoti laisvą kapitalizmo išbuojimą. Kad šiandien liberalizmas kovoja už esamos tradicinės ekonominės ir politinės santvarkos išlaikymą ir yra konservatizmo sinonimas. – Liberalizmas yra pavojingas žodis, jis perkrautas emociniu turiniu ir lengvai virsta keiksmažodžiu savo idėjiniam priešui paniekinti.

Nei Jūs, nei aš nesame, turbūt, „liberalai“ nė viena to žodžio prasme. Ir lietuviškai šiuo žodžiu greičiausiai norima pavadinti laisvą žmogų, norima pasivadinti **laisvu žmogumi**. Tačiau net ir laisvės meilę ženklinti šis žodis gal nelabai tinka. Jau vien dėl savo etimologijos: ir liberalus žmogus – tai duosnus žmogus. Toksai Voltare [Voltaire], sakysim, kuris visą gyvenimą kovojo ne dėl to, kad išsikovotų pats sau laisvę laisvai kalbėti – jam jos netrūko – bet kad ta teisė būtų duodama kitiems. Trečioji Prancūzijos Respublika kovojo prieš Katalikų Bažnyčią ne tam, kad atimtų jai laisvę, o tam, kad ją nugalėjus, jai tą laisvę suteiktų, – ir dabar Prancūzijos Bažnyčia yra, turbūt, pati pažangiausia pasaulyje.

Šitoks gražus, bet ir naivus, laisvės kaip tolerancijos supratimas šiandien, jei ir neatgyvenęs, tai, atrodo, bent nebe pirmaeilis iš mūsų užduočių. Pirmiausiai, dėl socialinių veiksmų išryškėjimo: ką reiškia laisvė darbininkui, mašinų atbukintam ir tenorinčiam tiktai miego, alkoholio ar laukinių vakarų filmų? – Antra vertus, galima savęs klausti, ką reiškia iš viso būti laisvu žmogumi? Paskutiniojo pusamžio humanitarinių mokslų pažanga mums atidarė akis: žmogaus ne tik galvosena, bet ir jausmai ir pojūčiai yra apsalygoti savo dar kūdikystėje susidarytų kompleksų, šeimoje ir visuomenėje įgyto auklėjimo, ekonominės ir socialinės esamos santvarkos. Ar galima tada kalbėti apie laisvą galvojimą, apie nepriklausomą mintį, tai supran-

tant kitaip negu didelį nuoširdumo ilgesį, kaip norą aiškiai matyti? – Laisvė – tai jau nebe tolerancija, o kova už tiesą, tiesą pirmiausia sau pačiam, o paskui kitiems.

Jūs rašote, kad skaitęs mano straipsnius apie lietuvių kalbą, apie mūsų istorinę galvosena, ir sakote, kad jie Jums patikę. Noriu Jums prisipažinti, kad tie keli mano straipsneliai yra tikrai fragmentai bendrojo plano, kurį jaunoji lietuvių karta turėtų susidaryti, norėdama skelbti modernišką Kryžiaus Karą prieš socialinius mitus, prieš tą visuotinę mitomaniją, kuri yra didžiausias laisvo žmogaus ir lietuvio priešas. Keli pavyzdžiai. Lietuvių kalbos senumo mitas – povo plunksnos, kuriomis apsikaisiojęs vaikšto dažnas lietuvis, nesuvokdamas, kad tai joks jo nuopelnas, – jei iš viso yra koks nors nuopelnas būti senu. Didingos kunigaikščių istorijos mitas – našta, per sunki mūsų kaimiečių tautai, pilnai jėgų kurti savą kultūrą ir savą ateitį. Bet apie juos jau kalbėjau kitur*. Gražūs mitai, pavojingi vikriose mistifikatorių rankose: lietuviškos kaimo kultūros mitas – tuo metu, kai visų kraštų kaimo kultūros konservuojamos folkloro muziejuose, kada laikas paimti mūsų Lietuvėlę už rankos ir išvesti ją į didelį miestą, parodyti ją plačiam pasauliui. Tautinės vienybės mitas, kurį naudoja ir išnaudoja visos partijos ir sambūriai, – tada, kai mums reikia ne tuščiai skambančios vienybės, kuri blogai slepia antagonizmus ir neapykantas, o nutylimo, visų giliai išjausto bendro lietuviško likimo **vienumo** suvokimo. Trapus demokratijos mitas, kuris reiškia teisę rekti, neduodant kitam kalbėti ir apšaukiant kiekvieną prabilstantį liberalu – bedievu – komunistu. Krikščioniškosios moralės principų mitas, principų, kuriuos įsirašo į savo įstatus ir ideologijas net nieko bendro su krikščionybe neturinčios organizacijos, – tartum religija sur-determinuotų moralę – tuo tarpu, kai tiek religija, tiek moralė yra tikrai dvi skirtingos vienos kultūros išraiškos. Ir t.t. ir t.t.

Nenorėčiau betgi užbaigti, nepamirėjęs doro lietuvio mito. Doras lietuvis yra tasai, kuris, atsidūręs užsienyje, nuo aušros lig aušros, ir keldamas, ir guldamas, ir valgydamas, ir gerdamas, ir dirbdamas, ir mylėdamas, iki išeinamos vietos imtinai – gražiai reprezentuoja Lietuvą. Kiekvienam aišku, kad tai nesąmonė, kad tai tik išgalvotas idealus tipas, kad lietuvis, koks lietuvis jis bebūtų, vis dėlto yra ir žmogus su savo silpnybėmis. Bet doro lietuvio mitas – baises socialinės represijos ginklas atsakingo visuomenės atstovo lūpose. – Iš kitos pusės, doras lietuvis politine prasme – absoliutus konformistas, kuris arba niekad nekeitė savo nuomonės, arba, jei keitė, tai tik teisinga daugumai priimtina linkme, kuris savo įsitikinimus yra pasirengęs paaukoti vienybės vardan, pagaliau, tasai, kuris pirmutinis kalba apie dorą lietuvių.

.....
* „Lietuvių kalbos senumas ir jaunatvė“, *Lietuvis*, 1949, Nr. 24–25, spalio 14, p. 3; 1949, Nr. 26–27, spalio 21, p. 4, prieiga per internetą: http://www.semiotika.lt/greimas/file/repository/024_1949_Lietuviu_kalbos_senumas_ir_jaunatve.pdf; „Istorijos vaizdai ir istorinė galvosena“, *Santarvė*, Nr. 6 (11), 1953, lapkritis–gruodis, p. 2–3, prieiga per internetą: http://www.semiotika.lt/greimas/file/repository/029_1953_Istorijos_vaizdai.pdf.

Vienas atsakingas lietuviškos visuomenės pareigūnas – nesenai teko skaityti – užklaustas žurnalisto, kas daugiausia trugdo Lietuvos laisvinimo byloje, nedvejodamas atsakė: „Bolševikai ir kiti“. – Manau, mielas Vytautai Kavoli, jei Jums teko skaityti šį pareiškimą, manau, kad Jūs supratote, kokią neaiškių lietuvių kategoriją pridengia šis žodis “ir kiti”: – Manau, pagaliau, kad iš šių kelių žodžių galima bus suprasti, ką manau apie idėjas – mitus, apie žodžius – policininkus ir apie sunkų kelią, kuris laukia lietuvio, norinčio būti laisvu žmogumi. Tačiau tai, man rodo, yra kaina, ne per brangi, kuria galima išpirkti tremties ateitį. O gal ir Lietuvos ateitį.

Jus gerbiąs

Algirdas J. Greimas

Perspausdinama iš: *Dirva*, 1954, Nr. 41, spalio 14, p. 5.

* * *

Vašingtone, 1954 m. gruodžio 4 d.

Dr. A. J. Greimui

Alexandria

Egyptas

Mielas Algirdai,

Dienos ir metai bėga nepaprastai greitai, kad beveik nebėra kada pagalvoti nei apie laiką, nei apie žmones. Rodos, taip neseniai teko pergyventi netikrumo ir laukimo dienas Paryžiuje, o štai dabar Jūs, kaip tenka girdėti, įsikūrėte faraonų žemėje, o mes jau pasidarėme pilnateisiai (bent popieriuje) JAV piliečiai. Kartais tik spaudoje tenka šis tas apie vieni kitus nugirsti.

Nelabai seniai man teko skaityti Jūsų laiškas studentams “Dirvoje”. Nepasakysiu, kad aš visoms ten Jūsų pareikštoms mintims galėčiau pritarti. Gyvenate revoliucijas pamėgusiam krašte, tai atrodo, kad ir Jus paveikė revoliucinės nuotaikos, būtent, griauti senas tradicijas, o ką jų vietoje duoti, tai visiems revoliucionieriams nelabai aišku. Pirmasis kiekvienos revoliucijos vaisius yra badas, fizinis arba dvasinis.

Man nepatinka mūsų praeities niekinimas, kai dabartis ir ateitis nieko geresnio nežada. Mūsų praeities prisiminimai ir ja susižavėjimas padėjo aušrininkams išbudinti Tautą iš mirties miego. Jei kitataučiai ir dar žymūs talentai, kaip Adomas Mickevičius ir [Juzefas] Kraševskis rado mūsų praeityje vaisingo paskatinimo savo kūrybai, tai nuodėmė būtų mums patiems į ją spjauti. Nežinau kiek milijonų dolerių sumokėtų tokie amerikoniai, jei jie galėtų įsirašyti į savo istoriją mūsų Vytautą. Tai

kas jei jis ir nebuvo demokratas! Sovietai ir tie pradėjo garbinti savo carus, Joną Žiaurųjį ir Petrą Didįjį, generolus Kotuzovą ir kitus, nes ir jie supranta, kad Tautai reikia mitų, ją visados žavės pajėgios ir veiklios asmenybės. Demokratijos mitas nebuvo ir nebus patrauklus, nes jis netinka asmenybėms ugdyti, jas sutryps pavydi ir akla minia, kuri nori, kad prie jos būtų taikomasi. Gyvenu didelės demokratijos krašte ir matau, kas čia darosi. Toliau numatančių asmenų įspėjimai “gelbėkimės, kol dar ne vėlu“, lieka tik balsas šaukiąs tyruose. Laimi tie, kurie iš anksto moka minios norus atspėti ir jų balsus apskaičiuoti. O visa ta “vlikiada“ ar nėra lietuviškosios demokratijos bankrotas?

Taip pat didelė klaida yra manyti, kad tautos kūrybai arba tautosakai vieta yra tik archyvuose ir muziejuose. Kai ji tik ten atsidurs ir nebeturės jokios gyvenimiškos prasmės, tada ir pačią Tautą teks padėti į archyvą. Gal kas nors užmes į ją akį, kaip į kokią mumiją, padėtą muzejuje po stiklu, tai ir viskas. O kas tokius suomių padarė taip kultūringa, patriotiška, visame pasaulyje pagarbos įsigijusia tauta? Ogi tas, kad jie savo tautosakos ir tautos meno nelaikė tik muziejuose, bet sugebėjo praeities tradicijomis pagrįsti ir apvaisinti visus savo žygius ir darbus, nuo pat tautinio atbudimo laikų iki šios dienos.

Perskaitęs Jūsų laišką, aš tuoj prisiminiau vaizdą, matytą zoologijos sode Paryžiuje. Ten tupėjo visa eilė grandinėmis prie stulpų prirakintų papūgų, kai kurios jau gerokai nusipešusios, o viena vis šaukė kažką panašų į “bonjour, monsieur“. Ar ne tą patį Jūs norite padaryti ir su ta mūsų Lietuvėle: nupešti visas jos plunksnas, patupdyti pliką ant stulpo ir tegul ji kartoja iš šalies nugirstas moderniškąs frazes. Niekas į tą pliką papūgėlę nekreips dėmesio, ji nieko nesužavės, nebent pasigailėjimą išsaus, kaip kadaise buvęs gražus, bet sužalotas ir niekam nebetinkamas daiktelis.

Turėjau reikalų su Amerikoje gimusiais lietuviais studentais, savo klausytojais ir pats įsitikinau, kiek susidomėjimo juose dar gali sukelti mūsų istorija, liaudies menas, dainos ir šokiai. Tai vieninteliai dalykai, kuo juos dar galima suįdominti ir pasiekti net tiek daug, kad jie nesigėdi savo kilmės, priešingai, kai kurie ja net didžiuojasi. Tai jau yra labai didelis laimėjimas. Visokie ansambliai, kurių pagrindą sudaro liaudies dainos ir muzika, turi nepaprastos reikšmės lietuvių išlaikymui, kai dabar tremtyje jai gresia dideliausi pavojai. Jų vietoj siūlyti moderniškąs ir tarp-tautinius dalykus, kaip futbolą ar beisbolą, būtų tautinė savižudystė. Ir taip nuo to maro nelengva apginti savo paties vaikus.

Pirmas įspūdis Jūsų laišką paskaičius buvo toks stiprus, kad norėjau imti plunksną ir atsakyti atviru laišku spaudoje. Diegti tokias mintis mūsų studijuojančiam jaunimui, kuriam ir taip gresia dideli nutautėjimo pavojai, yra tas pats, kaip paprastą vaškinę žvakę išnešti laukan uraganui siaučiant ir galvoti: nagi pažiūrėsime, kad čia dabar atsitiks... Paskum nusprendžiau, kad pasitenkinsiu asmenišku laišku, išdėstydamas tas pačias mintis.

Būtų gerai, kad Jūs giliau apgalvotumėte tas savo ir mano mintis ir kuria proga plačiau apie tai parašytumėt.

Su geriausiais linkėjimais

P. S. Šį laišką siunčiu aplinkiniu keliu,
nes Jūsų adreso nežinau.

Mašinarštis be parašo. Saugomas LLTI Lietuvių tautosakos rankraštyne, J. Balio fonde (JBI), korespondencijų skyriuje (krsp), 21(15).

* * *

P.S. Labai esu nustebęs, gavęs nebe Indianos, o Washingtono adresą? AJG

Mielas Jonai,

labai dėkui už laišką, kuris man buvo malonus siurprizas: skubu atsakyti, dėdamas visus nuoširdžius sveikinimus nuo mano šeimos taviškei ir Pačiam.

Pabrėžiu, kad įvertinu Tavo atydą rašyti man laišką, o ne kolyti gazetose. Man dažniausiai atvirkščiai išeina: papraso koks nors padorus žmogus straipsnio, pasiunčiu, o kadangi beveik jokios lietuviškos spaudos čia negaunu, tai ne tik kritikų, bet ir savo paties atspaudinto žodžio (kaip ir šiuo atveju) nematau. Užtat gal dažnai ir prabylu, kaip iš mėnulio, laiko temperatūros nejausdamas. – Ypač kad čia ir talpina žmonės ne parašymo metu, o kai jiems noras užaina.

Paties kritikos pastabas atydžiai perskaičiau ir po dauguma iš jų galėčiau pasirašyti. Kad ir, pavyzdžiui, dėl tautosakos. Dar Paryžiuje sakiau, čia kartoju, spaudoje rašiau ir pasiruošęs progai pasitaikius rašyti savo ...aciją [neįskaitoma žodžio pradžia] Pačiam, kaip suvertusiam ir verčiančiam didelius dirvonus lietuviško mokslo srityje. Visa lituanistika: istorija, tautosaka, kalba man labai prie širdies, ir mielai norėčiau prisidėti prie jų studijavimo ir populiarinimo.

Bet tai, kaip iš tolo matyti, nieko bendro neturi su, pav., istoriniais mitais. Galiu sutikti su Pačiu, kad tautai mitų reikia. Tačiau tada ir kurkim jai mitus tokius, kokių jai reikia: užsispyrimo, atsparumo, organizuotumo, teisingumo mitus. O Vytauto mitas yra tikrai karinės galybės, nesugebėjusios suorganizuoti savo užkariavimų, mitas – muilo burbulio mitas. Jei jau užsiėminėjame tautine pedagogika, tai žiūrėkim, kad jina būtų gera.

Sutinku, kad mano teiginiai dažnai per daug kampuoti, bet tai jau stiliasus, norinčio išjudinti galvojimą, reikalas. – O mano tikslas nėra anaipol griauti lietuviškas tradicijas, o kviesti permąstyti mūsų praeitį ir dabartį ateities funkcijoj. – Jokių

„vytautinių“ uždavinių ateityje, man rodos, mes neturėsime, todėl ir reikia, kad tauta stovėtų tvirtai ant kojų, žinotų, ko ji nori ir ką ji gali. Gal mano metodai klaidingi, bet norai geri.

Pirma pasitaikiusia proga pasistengsiu viešai paaiškinti savo mintis. O dabar dar kartą dėkoju už nuoširdų ir tiesų laišką, ir dar kartą reiškiu pagarbą Paties lietuviškam darbui.

[Parašas]

Rankraštis saugomas LLTI Lietuvių tautosakos rankraštyne, J. Balio fonde (JBl), korespondencijų skyriuje (krsp), 22(125).

Parengė *Giedrė Šmitienė*